

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Факультет іноземної філології
Кафедра германських мов та зарубіжної літератури

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В
ТВОРЧОСТІ Г. ЛОНГФЕЛЛО
(на матеріалі «Пісні про Гайавату»)»**

Виконала: студентка 2 курсу
Ang1-M19 групи спеціальності 014
Середня освіта (Мова і література
(англійська))

Калинюк Юлія Василівна

Науковий керівник:

Лаврова А.О., кандидат філологічних
наук, доцент

Рецензент:

Рарицький О.А., доктор філологічних
наук, завкафедри української літератури і
компаративістики

Кам'янець-Подільський – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЛОНГФЕЛЛО ЯК ВИДАТНИЙ ПРЕДСТАВНИК АМЕРИКАНСЬКОГО РОМАНТИЗМУ.....	8
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У «ПІСНІ ПРО ГАЙАВАТУ» Г. ЛОНГФЕЛЛО	30
2.1. Національне минуле Америки та його втілення в поемі.....	30
2.2. Поєднання історичного і міфологічного в «Пісні про Гайавату».....	40
2.3. Роль художньої деталі у створенні національного колориту поеми.....	46
2.4. Розв’язання конфлікту поеми засобами романтичної поетики.....	55
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	65
РОЗДІЛ 3. ГАЙАВАТА – ГЕРОЙ КАЗКОВО-ГАРМОНІЙНОЇ ДОБИ...66	66
3.1. Гайавата як ідеально-романтичний герой.....	66
3.2. Міфологічні риси в образі Гайавати.....	71
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	80
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Актуальність дослідження. Потрясіння, через які проходить Америка в останній час, набули вкрай серйозного масштабу. Кадри зіткнень і пожеж заповнили випуски новин по всьому світі. І хоча теперішні зіткнення є реакцією на проблеми, які завжди існували в США, протестів такого характеру Америка не бачила вже більш ніж п'ятдесят років. Насамперед, зрозуміло, слід говорити про расову проблему, яку часто називають «першородним гріхом» Америки. Неможна не відзначити помітного прогресу у вирішенні расової проблеми за останні десятиліття. Але хоча багато афроамериканців отримали можливість здобути хорошу освіту, а деякі з них поступово опинилися на помітних посадах, проблема нікуди не ділася. На тлі усіх цих заворушень якось осторонь опинилася, як на наш погляд, більш болісна проблема – проблема геноциду корінного населення Америки, який не лише відбувався упродовж століть, але й досі продовжується у США.

Індіанці США залишаються найбільш пригніченою частиною населення країни. У наш час корінні американці ведуть справедливу боротьбу за свої права: окремі племена, незважаючи на малу чисельність, опираються грабіжництву з боку корпорацій їх власності і вимагають від уряду виплати репарацій за незаконні дії. В результаті судових процесів за участю індіанців, у ході яких було підтверджено їхні договірні права, отримали законну силу претензії на землю і природні ресурси. Правда, племенам вдається скористатися лише невеличкою частиною того, що їм належить. Але не бажаючи миритися з бідністю і натиском монополій, корінні американці ведуть боротьбу і в інших напрямках.

Історичний досвід боротьби корінних американців дав свої плоди.: сьогодні характерною рисою політичної самосвідомості індіанців США є їх виступи на міжнародних форумах, щоб притягнути уряд США до міжнародного суду у звинуваченні в геноциді. Так, Перший міжнародний індіанський трибунал, який зібрав 450 індіанських делегатів від 150 племен Північної, Центральної і Південної Америки, розглянув явище геноциду по

відношенню до корінного населення, його культури і були заслухані свідчення про порушення прав людини, які США здійснюють не лише у своїй країні, а й в усьому світі, і було засуджено політику геноциду США від імені усього аборигенного населення світу.

Індіанці Північної Америки, свого часу жорстоко зігнані цивілізованими європейськими колонізаторами з рідних земель, упродовж кількох поколінь змушені жити у резерваціях. Однак завдяки цьому багатьом племенам вдалося зберегти свою культуру і традиційний спосіб життя. Саме це і обумовлює актуальність даної роботи.

Ім'я Генрі Водсворт Лонгфелло (Henry Wadsworth Longfellow, 1807-1882) – одне з найбільш відомих імен в американській літературі. У його творчості відображені найважливіші проблеми життя Америки XIX ст., які не втратили своєї актуальності й зараз. Виступ поета проти расової дискримінації негрів, проти винищування індіанців, прославляння праці та благородства простих людей Америки, заклик до справедливості, миру і дружби звучать з особливою силою в наші дні, і дні напруженої боротьби пригноблених народів за свободу і національну незалежність. Саме ці теми творчості американського поета роблять його близьким і зрозумілим прогресивному людству.

У першій половині XIX століття відбувалося становлення США як незалежної держави. Саме тоді почали формуватися американська нація і американський національний характер. Проте цей процес був непростим, бо в США відчувався сильний вплив культури переселенців з Європи та інших континентів. Однак зростання національної свідомості висунуло на перший план проблему власної культурної традиції молодій країні. Як зазначає дослідник творчості Г. Лонгфелло В.І. Новиков, у пошуках її історичного коріння американські письменники звернулися до минулого: В. Ірвінг змальовував побут голландських поселень на Гудзоні, Н. Готорн зображував виразні картини життя англійців в Америці, Ф. Купер став автором перших історичних романів про часи Війни за незалежність. А Лонгфелло поставив

собі за мету створити національний епос. Задля цього він звернувся до фольклору північно-американських індіанців, народу, що мав великі епічні традиції й був корінним населенням Америки. В. Новіков пише: «Одним із перших він усвідомив, що індіанський фольклор повинен стати невід'ємною частиною американської культури» [цит. за: 10, с. 18].

Твори Лонгфелло стали відомі всьому світу і були перекладені багатьма мовами ще за життя поета. Революціонери-демократи і передова інтелігенція України високо цінували прогресивного американського літератора. Відомо про існування семи інтерпретаторів поеми, які перенесли її на український ґрунт: Панас Мирний, Олександр Олесь, О. Іванов, М. Зеров, К. Шмиговський, П. Шарандак, О. Соловей. Кожен з цих повних перекладів становить самостійну цінність. Обставини появи україномовних варіантів поеми підтверджують, що український переклад часто зазнавав переслідувань імперської влади як з боку царату, більшовиків, так і в радянські часи. Про необхідність перекладу поеми інонаціонального буття писала Леся Українка ще 1889 року у листі від 26—28 листопада до брата Михайла. Будучи учасницею київського гуртка літературної молоді «Плеяда», одним із першочергових завдань якого вважала роботу над перекладами, вона склала перспективний план роботи для членів гуртка в цій галузі.

Працюючи над твором, Лонгфелло глибоко вивчав індіанський фольклор, міфи, легенди, а також історію індіанських племен. Він писав у листі до матері, що індіанці – «це народ, який наділений великодушністю, щирістю, милосердям і чистотою релігійного духу, без будь-яких ознак лицемірства» [цит. за: 10, с. 19]. Інший американський поет, У.Уїтмен, писав: «Є в американських аборигенах, у їх найбільш характерних рисах, в усій їх фізичній постаті щось дуже величне, дуже горде, що віддалено нагадує наш цивілізований ідеал...» [цит. за: 10, с. 19]. Проте, окрім американської міфології, історії та фольклору, митець спирався і на інші джерела: античну міфологію – в образі Гайавати можна знайти риси Орфея, Геркулеса,

Прометея, Діоніса; слов'янський фольклор – герої «Пісні про Гайавату» нагадують богатирів з російських билин та казок; скандинавську міфологію – поема побудована, як «Едда» («Старша Едда» – збірник староісландських пісень про богів і героїв; «Молодша Едда» написана ісландським ученим, поетом і політичним діячем Сноррі Стурлусоном в 1222-1225 рр.); «Калевалу» – звідти взятий розмір поеми, чотиристопний хорей; європейський епос («Пісня про Роланда», «Пісня про Нібелунгів» та ін.) – уславлення в образі головного героя народних ідеалів тощо.

Мета роботи – визначити, яким чином реалізується проблема національної ідентичності та дослідити специфіку міфологізму у творі Г. Лонгфелло «Пісня про Гайавату».

Завдання :

- Розкрити особливості американського романтизму і місце Г. Лонгфелло в американській літературі.
- Вивчити національне минуле Америки та його втілення в поемі.
- Дослідити поєднання історичного і міфологічного в «Пісні про Гайавату».
- Проаналізувати засоби романтичної поетики, які були використані Г. Лонгфелло.
- Виявити риси міфологічного героя в образі Гайавати.

Об'єкт дослідження: поема Г. Лонгфелло «Пісня про Гайавату».

Предмет дослідження: національна ідентичність та розв'язання її проблемних вузлів у даному творі.

При написанні дипломної роботи магістра використовувались наступні **методи дослідження:** аналізу, синтезу, системний метод, мікроаналіз художнього тексту.

Методологічну базу складають праці вітчизняних та зарубіжних літературознавців, вчених, що досліджують питання національної ідентичності (Л. Безобразової, В. Кравченко, О. Боднар, Б. Гіленсона, Л. Головки, І. Драча, О. Зверева, В. Звиняцьковського, Ю. Котенка,

А. Лаврової, О. Ніколенко, Ф. Жакена, З. Зайлера, М. Лункенбайна, Л. Ронгонена, Л. Спенса, Дж. Вайта та інших).

Наукова новизна роботи полягає у спробі розглянути текст поеми Лонгфелло крізь призму національної ідентичності американських індіанців, виявити особливості їх світосприйняття, міфології, побуту з урахуванням романтичної естетики, в межах якої творив американський поет.

Практична значимість роботи визначається можливістю використання її основних положень при підготовці до загальних і спеціальних курсів з історії зарубіжної літератури на філологічних факультетах університетів і педагогічних інститутів, а також у навчально-дослідних цілях магістрантами та студентами. Результати дослідження можуть бути використані при розробці уроків зарубіжної літератури під час педагогічної практики, у підготовці до семінарських та практичних занять, для написання доповідей на студентських наукових конференціях, при написанні статей у збірники наукових робіт студентів та магістрантів.

Апробація роботи відбулася під час виступу на науковій конференції студентів та магістрантів за 2019-2020 навчальний рік. Було здійснено одну публікацію у збірнику наукових робіт студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Структура роботи. Дипломна робота магістра обсягом 88 друкованих аркушів складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (45 позицій).

ВИСНОВКИ

Дипломна робота, спрямована на дослідження проблеми національної ідентичності у творі Г. Лонгфелло «Пісня про Гайавату», дозволяє відмітити наступне. За конкурентними моделями нації стоять певні спільні погляди на те, що, власне, становить націю, відрізняючи її від усіх інших видів колективної культурної ідентичності. Серед цих поглядів є й думка, що нації — це територіально обмежені сукупності людей, які повинні мати власні батьківщини; що їхнім членам притаманна спільна масова культура, спільні історичні міфи та історична пам'ять; що члени нації мають взаємні юридичні права та обов'язки за умови існування єдиної правової системи; що саме нації властиві поділ праці й система виробництва, які дозволяють членам нації пересуватися в межах своєї території. Існують принципи та вимоги, спільні для всіх націоналістів, і з ними великою мірою погоджуються навіть їхні критики, що потім можуть оплакувати глобальний поділ людства, спричинений тими вимогами, і конфлікти, породжені існуванням таких націй.

Наявність тих спільних тверджень дозволяє нам сформулювати такі найголовніші риси національної ідентичності:

- 1) історична територія, або рідний край;
- 2) спільні міфи та історична пам'ять;
- 3) спільна масова, громадська культура;
- 4) єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів;
- 5) спільна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території.

Отже, націю можна визначити як сукупність людей, що має власну назву, свою історичну територію, спільні міфи та історичну пам'ять, спільну масову, громадську культуру, спільну економіку і єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів.

При створенні індіанського епосу, подібного до інших народних епосів, Лонгфелло зіткнувся з великими труднощами через відсутність внутрішнього зв'язку у багатьох використаних переказах. Поетові доводилося самому створювати епічний сюжет, в якому він об'єднував відібрані легенди і міфи. Для наближення розповіді до фольклорної епічної традиції Лонгфелло вводить образ «музиканта» Навадаги, в особі якого американські дослідники творчості поета впізнали Генрі Скулкрафта. Викладені в поемі перекази і казки заспівані Навадагою, а собі автор відводить скромну роль оповідача почутого «По наспівам милозвучним / Музиканта Навадаги» [14, с. 17]. У центрі оповідання народний герой, що володіє божественною силою і здійснює цілий ряд надприродних подвигів задля блага свого народу.

За твердженням біографа і друга Лонгфелло Джорджа Остіна, поет докорінно змінив первісний варіант поеми після того, як в 1854 р. прочитав німецький переклад «Калевали» Шіфнера. Саме в ньому Лонгфелло знайшов приклад, гідний для наслідування, оцінивши працю укладача карело-фінського епосу Еліаса Ленрота, який обрав вірний шлях для об'єднання численних легенд і сказань в єдиний епічний твір. Хоча фольклорний матеріал у Ленрота був дещо інший, але багато легенд індіанців нагадували міфологію фіннів і карелів. Це пояснювалося, по-перше, тим, що природні і кліматичні умови в районі Великих Озер США багато в чому схожі з Карелією. По-друге, стародавні індіанці і карели вели приблизно однаковий спосіб життя, займаючись переважно рибальством, скотарством, полюванням і землеробством, тому цілком природно, що і духовна культура цих народів мала багато спільного, зумовивши внутрішню близькість їх міфологій.

Легенди і міфи первісних індіанців і древніх карелів і фіннів відображали насамперед думи і сподівання простого народу-трудівника, його мрію про краще майбутнє. У персонажів «Калевали» найбільшою шаною і повагою користуються працьовитість, розум, хоробрість, витривалість, вміння підкорити собі природу. Герої індіанської міфології, так само як і герої «Калевали», віддають усі свої сили боротьбі за щастя свого народу. Багато епізодів, особливо походження героїв і в індіанської міфології, і в «Калевалі» чарівні і надприродні, але в той же час життєва діяльність цих героїв набуває

цілком реалістичних рис. Порівняння створених первісною народною фантазією легендарних героїв показує, що ідеали, втілені в образах міфологічних, однакові як у стародавніх індіанців і карелів, так і в інших первісних народів – це навмисне прагнення робити добро людям, вершити справедливість, жити і боротися для щастя свого народу. Аналіз і зіставлення тексту поеми з використаним Лонгфелло фольклорним матеріалом свідчить про вмиле і тонке поетичне відтворення життя і побуту індіанців, а також про глибоку, дійсну повагу поета і народної індіанської поезії.

Поема про Гайавату, хоча і створена на основі індіанських легенд і оповідей, є, безумовно, самобутнім твором американського поета. Черпаючи матеріал з фольклорних джерел, відтворюючи образи і сюжети з переказів індіанців, Лонгфелло висуває проблеми моралі і боргу, морального і естетичного начала, тому тут можна говорити про наявність ідейно-тематичних зв'язків поезії Лонгфелло з індіанським народним епосом. Не збереглося жодних свідчень того, що Лонгфелло, будучи високоосвіченою людиною, вивчив одну з мов індіанських племен. Однак поет зумів зберегти у своїй «Пісні» сам дух народної індіанської поезії. Поема воскрешає перед очима читачів красу незайманих лісів і прерій, відтворює цільні характери індіанських персонажів, відтворює образ народного героя. Надзвичайна вишуканість, мелодійність поеми «Пісні про Гайавату» здобули поету світову славу тонкого майстра слова.

Індіанський фольклор і культури в цілому розглядається Лонгфелло як частина загальної національної самобутньої американської культури. Гуманіст і романтик, він закоханий у своїх героїв, його полонять і захоплюють повноцінні характери первісних індіанців. Індіанець часів появи перших білих на американському континенті істотно відрізнявся від білих прибульців, непроханих гостей, які насильно вторглися на його батьківщину і потоптали права, свободу і незалежність цілого народу. До підкорення індіанець, або «червоношкірий», як його називали європейці, блукав по широких просторах своєї батьківщини, вільно користувався багатствами і

дарами щедрої природи. Пастух, хлібороб, прекрасний воїн, відважна, мужня дитина природи, він знаходив собі на прожиття і в полюванні, і в рибному лові, і в землеробстві, і в скотарстві.

Гайавата, міфологічний герой, повинен упорядковувати життя і вносити в нього гармонію, справедливість. Саме тому всіх міфологічних героїв наділяють надлюдськими силами і можливостями, божественним походженням, тощо. Все це підкреслює їхню відмінність від смертних, простих людей. Саме через це вони є «вищими» від загальної «сірої маси». Такі риси є спільними для міфів усіх народів світу. Але міфологія кожного з народів, без сумніву, має і свої характерні особливості, що вирізняють її з-поміж інших. У таких героїв як Геракл, Гільгамеш, Нібелунги, Ахілл можна знайти ряд схожих рис. Але всі вони смертні. Міфологічна грань образу художнього героя, в свою чергу, синтезована з кількох складників. По-перше, це його зв'язок з космосом. По-друге, це надлюдські можливості і діяння. Саме в останніх відобразились елементи міфологічного світобачення язичницького народу дохристиянської доби та уявлення європейців про індіанця як про язичницького дикуна з демонічними властивостями, а також забарвлене інтуїціями сентименталізму сприйняття індіанців як «дітей природи» XIX століття.

Отже, дипломна робота, яка не може дати вичерпну відповідь на заявлену тему, є лише спробою літературознавчого аналізу, який певною мірою доповнює загальну теорію питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арчибасова Т. Интегрированный двуязычный урок : Из американской поэзии [Г. Лонгфелло «Песня о Гайавате», У. Уитмен «Листья травы»]. *Все для учителя*. 1999. № 2. С. 32-34.
2. Безобразова Л. «Пісня про Гайавату» в оригіналі та перекладах («Люлька миру»). *Всесвітня література і культура в навчальних закладах України*. 2000. № 9. С. 26-29.
3. Боднар О. Поема Генрі Лонгфелло «Пісня про Гайавату» в Україні. *Зарубіжна література в школах України*. 2008. № 1. С. 60-64.
4. Бунин И.А. Предисловие переводчика. *Лонгфелло Г. Песнь о Гайавате*. – Ленинград : Аврора, 1978. С. 5-7.
5. Гиленсон Б. Генри Уодсворт Лонгфелло : Смерть и бессмертие Гайаваты. *Гиленсон Б. История литературы США*. – Москва : Академия, 2003. С.80-89
6. Головка Л.В. Зображення Гайавати як мудрого вождя індіанців і мужньої людини. *Зарубіжна література в школах України*. 2005. № 12. С. 41-44.
7. Григоренко О.Г. Лонгфелло «Пісня про Гайавату». *Всесвітня література*. 1999. №7. С. 28-31.
8. Драч І. «Гайавата» – вічна цінність. *Зарубіжна література*. 1997. № 46. С. 2
9. Драч І. «Пісня про Гайавату» Генрі Лонгфелло. *Драч І. Духовний меч : Літературно-критичні статті та ессе*. – Київ : Дніпро, 1983. С. 270-274.
10. Драч І. Генрі Лонгфелло «Пісня про Гайавату». *Всесвітня література в СНЗ України*. 2004. № 4. С. 14-15.
11. Дудин М. Бессмертие «Песни о Гайавате». *Дудин М. Поле притяжения*. – Ленинград : Аврора, 1984. С.142-156.

12. Жакен Ф. Индейцы во времена европейского завоевания Америки. Индейцы вчерашние и сегодняшние. – Москва : ОЛМА-ПРЕСС, 1999. 64 с.
13. Зайлер З. Индейцы. – Москва : Слово / Slovo, 1998. 48 с.
14. Зверев А. «...Эти сказки и легенды с их лесным благоуханием». Лонгфелло Г. *Песнь о Гайавате*; Уитмен У. *Стихотворения и поэмы*; Дикинсон Э. *Стихотворения / пер. с англ.* – Москва : Художественная литература, 1987. С. 3-12.
15. Звиняцьковський В. Нотатки з вивчення історії літератури США XVII – поч. XX ст. *Зарубіжна література* . 2004. № 36. С.12-18.
16. Зорівчак Р.Г. Лонгфелло українською мовою: (До 100 – річчя від дня смерті поета). *Всесвіт*. 1982. № 3. С. 148-149.
17. История американской литературы / Под ред. проф. Н.И. Самохвалова. – Москва : Просвещение, 1971. 344 с.
18. Керам К.В. первый американец. Загадки индейцев доколумбовой Америки. – Москва : Вече, 2005. 384 с.
19. Клименко Ж. Величний гімн миру: методичні поради до вивчення I розділу поеми Лонгфелло «Пісня про Гайавату», 6 клас. *Всесвітня література і культура в навчальних закладах України*. 2000. № 9. С. 26-29.
20. Котенко Ю. Индейцы Великих равнин. – Москва : Издательский Дом «Техника – молодёжи», 1997. 158 с.
21. Кузнецова В.С. Американська література (XVII-XIX ст.). – Київ : Вища школа , 1972. 311с.
22. Лаврова А.О. Література американського романтизму. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2010. 160 с.
23. Лонгфелло Г. Песнь о Гайавате. Лонгфелло Г. *Песнь о Гайавате*; Уитмен У. *Стихотворения и поэмы*; Дикинсон Э. *Стихотворения / пер. с англ.* – Москва : Худож. лит., 1987. С. 23-164.
24. Лонгфелло Г. В. *Усі зарубіжні письменники / Упор. О.Д. Міхільов.* – Донецьк : СПД ФО Сердюк В.І., 2005. С. 38-39.
25. Лункенбайн М. Индейцы. – Москва : Астрель АСТ, 2001. 40 с.

26. Матюшкіна Т. П. Так чого ж вам, діти, треба? : Методичні рекомендації щодо проведення уроку по вивченню поеми Г. Лонгфелло «Пісня про Гайавату», 6 клас. *Зарубіжна література в навчальних закладах. 1997. № 4. С. 9-11.*

27. Младшая Эдда. – Ленинград : Аврора, 1970. 84 с.

28. Молнар А.М. Національні особливості літератур: Г. Лонгфелло «Пісня про Гайавату» 6 клас. *Зарубіжна література в навчальних закладах. 1997. № 9. С. 8-12.*

29. Ніколенко О.М. Романтизм у поезії. Г. Гейне, Дж. Г. Байрон, А. Міцкевич, Г. Лонгфелло. – Харків : Веста; Видавництво «Ранок», 2003. 176 с.

30. Новиков В.И. Кто такой Гайавата? : [Мотивы индейской мифологии в поэме Г.У. Лонгфелло «Песня о Гайавате»]. *Литературная учеба. 981. № 6. С. 218-224*

31. Новиков В.И. «Песня о Гайавате» Генри Лонгфелло и «Калевала». *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. 1977. № 4. С. 37-45.*

32. Овузу Х. Символы индейцев Северной Америки / Пер. с нем. – Санкт-Петербург : Издательство «ДИЛЯ», 2006. 320с.

33. Осенева Е. Три классика американской поэзии. *Лонгфелло Г. Песнь о Гайавате. У. Уитмен. Стихотворения и поэмы. Э. Дикинсон. Стихотворения. / Пер. с англ. – Москва : Художественная литература, 1976. С. 5-22.*

34. Первомайський Л. Г. Лонгфелло. *Первомайський Л. Творчий будень. – Київ : Дніпро, 1967. С. 28-58.*

35. Пономарьов Р. По слідах Гайавати : Матеріали до вивчення поеми Г. Лонгфелло “Пісня про Гайавату”, 6 клас. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. 2001. № 6. С. 18-22.*

36. Ронгонен Л.И. Из творческой истории “Песни о Гайавате” Лонгфелло. *Хабаровский государственный педагогический институт : Ученые записки. Т. 31. Серия литературная. – Хабаровск, 1971. С.129-141.*
37. Ронгонен Л.И. Генри Уодсуорт Лонгфелло и его поэма “Песнь о Гайавате”. – Москва : Высшая школа, 1982. 96 с.
38. Спенс Л. Мифы североамериканских индейцев / Пер. с англ. Л.А. Игоревского. – Москва : ЗАО Центрполиграф, 2006. 334с.
39. Скрипник Т. М. «Дай кори мені, березо...» : Г.Лонгфелло “Пісня про Гайавату”. *Зарубіжна література в навчальних закладах. 1997. № 11. С. 6-10.*
40. Сорокіна Е. Через міф до проблем людства : Матеріали до вивчення поеми Г. Лонгфелло “Пісня про Гайавату”. *Всесвітня література і культура в навчальних закладах України. 2001. № 12. С. 43-46.*
41. Стукалин Ю. Хороший день для смерти. – Москва : Гелеос, 2005. 384с.
42. Уайт Дж.М. Индейцы Северной Америки : Быт, религия, культура / Пер. с англ. С.К. Меркулова. – Москва : ЗАО Центрполиграф, 2006. 251с.
43. Устенко Г.О. Основні мотиви ліричної поезії Лонгфелло 20 – 30-их років ХІХ ст. *Міжвідомчий республіканський збірник. 1971. № 26. С. 125-132.*
44. Червак М.М. “Пісня про Гайавату” – поетична обробка давніх легенд : урок подачі нового матеріалу за поемою Г. Лонгфелло: 6 клас. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2001. № 9. С. 19.*
45. Longfello H.W. The Song of Hiawatha. URL : <http://www.theotherpages.org/poems/hiawatha.html>.